

Bogdan Osolnik

10 let dela Inštituta za zgodovino delavskega gibanja in njegovo mesto v slovenskem zgodovinopisju

Iz nekdanjega Znanstvenega inštituta pri predsedstvu SNOS, ki je bil ustanovljen na slovenskem osvobojenem ozemlju pred 25 leti, je neposredno izšel tudi Inštitut za zgodovino delavskega gibanja. Ustanovljen je bil namreč s spojitvijo Zgodovinskega arhiva pri CK KPS in dela Muzeja narodne osvoboditve, ki je bil obenem z Inštitutom za narodnostna vprašanja neposredni dedič in naslednik partizanskega inštituta.

Z ustanovitvijo inštituta naj bi se odpravila dotedanja razdrobljenost, neačrtnost in nepovezanost dela na področju zgodovine delavskega gibanja, opravila združitve pomožnih ustanov, kot so knjižnice, arhivi in fototeke, zlasti pa naj bi se pritegnil širši krog sodelavcev k obravnavi problematike, ki je bila v slovenskem zgodovinopisju zanemarjena. Uresničenje te zamisli je pospešilo razpoloženje, ustvarjeno ob 40-letnici Zveze komunistov, ko se je pokazalo večje zanimanje za zgodovino delavskega gibanja, kar je tudi olajšalo reševanje raznih praktičnih vprašanj v zvezi z ustanovitvijo, kot so vprašanje prostora, finančnih zadev in podobno.

Z uredbo z dne 10. julija 1959, je bil inštitut ustanovljen, »da znanstveno proučuje delavsko gibanje, delovanje Komunistične partije in ljudsko revolucijo na slovenskem ozemlju ter socialistično graditev v Sloveniji«. Obenem naj bi inštitut opravljal tudi druge naloge, kot so: zbiranje in urejanje arhivskega in spominskega gradiva, čuvanje muzejskih predmetov, organizacijo razstav, izdajo znanstvenih, strokovnih in poljudnih publikacij itd.

Že od vsega začetka se je tako vsiljevalo vprašanje, kakšen naj bo odnos med temi nalogami: ali naj inštitut predvsem ureja gradivo in nadaljuje z njegovim zbiranjem in obdelavo, obenem pa služi propagandno publicističnim namenom, zlasti v zvezi z raznimi proslavami in obletnicami, ali naj po vsebini dela postane zares znanstven zavod, žarišče za razvoj zgodovinopisja moderne dobe s težiščem na razvoju delavskega gibanja.

Tekst uredbe dokazuje, da je bila od vsega začetka prisotna težnja ustanoviteljev — čeprav pri ustanovitvi ni sodelovala univerza —, da inštitut postane znanstvena ustanova. Toda v praksi se je pokazalo, da je prehod od zbiranja gradiva, izdajanja zbornikov in pisanja publicističnih člankov na znanstveno raziskovanje sila težak proces, še posebej glede na kadrovsko strukturo, ki je nastala z združitvijo dveh kolektivov in se tudi pozneje ni bistveno spremenila.

Konec leta 1960 je inštitut imel 81 stalnih uslužbencev in 16 honorarnih. V tem številu je bilo samo 16 uslužbencev s strokovnimi in znanstvenimi na-

zivi, v ostalih pa 27 iz upravne stroke, 14 pisarniške, 18 pomožne, 2 prosvetne itd. Razen tega so strokovni razvoj inštituta ovirale še druge motnje, o katerih pravi poročilo za leto 1960: »Vsakodnevne naloge, povezane s potrebami političnih organizacij, kulturnoprosvetnih ustanov in posameznikov, so motile naše načrtno delo, posebno na strokovno-znanstvenem področju. Če pa hočemo priti do kvalitetne zgodovine revolucionarnega delavskega gibanja, potem moramo preiti čimprej od uslug in zbiranja gradiva za razne naročnike na načrtno raziskovalno delo...«.

Ko je inštitut postal 1. januarja 1961 zavod s samostojnim financiranjem, so se zaostriale tudi razmere v pogledu zagotavljanja finančnih sredstev. Inštitut naj bi si zagotovil dohodek iz sklada Borisa Kidriča izključno z znanstveno raziskovalnimi nalogami. Ker za večja dela še ni bil usposobljen, je svoje sodelavce angažiral predvsem na ožjih in manj zahtevnih temah. K raziskovalnemu delu je bil prisiljen pritegniti tudi sodelavce, ki niso bili zgodovinarji. Poleg tega je razvil lastno založniško-komercialno dejavnost v pričakovanju, da bo mogoče s publikacijami ustvariti večja sredstva. Tako je prišlo do nadaljnega povečanja upravnega oziroma komercialnega aparata. Kljub velikim naporom so ostali zlasti finančni rezultati lastne založniške dejavnosti skromni, množila pa se je vrednost knjižne zaloge v skladiščih.

Zaradi vsega tega razmere v inštitutu niso bile ugodne za razvoj znanstvenega dela. Različnost pogledov in interesov ljudi je objektivno ustvarjala trenja in napetost, kar se je še posebej kazalo pri urejanju notranjih razmer in tem razdobju prehoda iz budžetskih na nove samoupravne odnose. O problemih inštituta je sredi leta 1961 razpravljala Zgodovinska komisija CK ZKS. Podprla je zahtevo muzejskega oddelka, da se odcepi. Iz njega naj bi nastal Muzej revolucije, s tem da bi razširil svoje tematsko področje na delavsko gibanje in postal osrednja muzejska institucija te vrste na Slovenskem.

Marca 1962 je proučevala razmere v IZDG tudi komisija Izvršnega sveta. Tudi ta je ugotovila, da je nujno potrebno, da se inštitut in muzej ločita in posvetita vsak svojim nalogam. Inštitut naj bi se postopoma razbremenjeval vseh dejavnosti, ki niso nujne za njegove raziskovalne naloge; ostala naj bi mu le še priročna knjižnica. Arhiv naj bi se čimprej organiziral kot oddelek Arhiva Slovenije, brž ko dobi Arhiv Slovenije možnost, da ga prevzame in vzdržuje. V perspektivi naj bi se inštitut formiral kot zavod, ki mu je glavna dejavnost raziskovanje, vse drugo pa naj služi samo tej dejavnosti.

Takratno začasno vodstvo inštituta je sprejelo predlog komisije o ločitvi muzeja in o ustanovitvi skupnega konzorcija za izdajanje Zbornika fotografskih dokumentov. Ni pa sprejelo predloga Izvršnega sveta, da bi se od inštituta ločila arhiv in knjižnica z argumentacijo, da bi bilo to v nasprotju s pravnimi akti, s katerimi je bil IZDG ustanovljen, in da bi tudi sicer ločitev ne pomenila za Izvršni svet nekakršne razbremenitve, ker bi ta moral poskrbeti za njuno delovanje v okviru druge proračunske ustanove.

Iz današnje perspektive se nam kaže to stališče upravičeno. Brez dvoma je smotrno, da arhiv ostane kot samostojna enota v sklopu inštituta vse dotlej, dokler traja njegovo urejanje in dopolnjevanje. Ker gre za poseben arhiv iz vojnega in predvojnega obdobja, ki je nastajal v razmerah ilegalnega revolucionarnega dela, je potrebno mnoge dogodke šele dokumentirati, mnoge dokumente pa dešifrirati, opremiti s potrebnimi pojasnili in podatki, da bi lahko služili bodočemu zgodovinarju kot čimbolj verodostojen in uporaben vir. V tem

poslu pa se delavec v arhivu in delavec v raziskovalni enoti našega inštituta nujno med seboj dopolnjujeta. Arhiv IZDG se še vedno ureja in dopolnjuje z novimi fondi, ki se nanašajo na njegovo problematiko.

Tudi knjižnica je funkcionalno povezana z raziskovalnim delom inštituta ne le v procesu obdelave posameznih vprašanj, ampak tudi pri sestavljanju bibliografij in druge dokumentacije sploh, ki naj služi širšemu krogu zgodovinarjev. Zato naj bi se razvila v specializirano strokovno knjižnico, ki bi se stalno in sistematično dopolnjevala z ustrezno literaturo in služila vsem, ki se ukvarjajo z zgodovino delavskega gibanja in moderne dobe na sploh.

Ločitev Muzeja revolucije je sprožila vrsto vprašanj v pogledu razmejitve delovnega področja in razdelitve materiala, zlasti arhiva in biblioteke, od katerih še danes niso nekatera dokončno rešena. Vendar kaže, da je osamosvojitve pozitivno vplivala na razvoj obeh ustanov, saj je vsaki od njih omogočila osredotočenje energij na specifične naloge.

Inštitut je začel graditi svoj dolgoročni delovni načrt na bolj realnih temeljih. V spoznanju, da bo pisanje zgodovine ljudske revolucije na Slovenskem zahtevalo daljši čas in širše sile, si je inštitut zastavil vrsto nalog, ki naj ustvarijo šele podlago za tako zahtevno delo. Lotil se je predvsem izdajanja virov za zgodovino. Prevezel je izdajanje edicije: »Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni Slovenije« v slovenščini. Začel je izdajati Dokumente ljudske revolucije, edicijo najvažnejših dokumentov o političnem razvoju in graditvi ljudske oblasti v letih vojne in pripravljati zbirko dokumentov iz zgodovine delavskega gibanja med obema vojnama. Lotil se je rekonstrukcije pomembnejših dogodkov iz NOB in revolucije, ki so bili manj znani, posebej pa rekonstrukcije politične in vojaške organizacije. Pospesil je obdelavo in izdajanje kronologij in bibliografij in obdelavo vrste ožjih pa tudi širših tem iz ljudske revolucije. Začel je s sistematičnim anketiranjem borcev iz 1941 zaradi ugotovitve politične in socialne strukture partizanskih enot v prvem letu vojne. Vse to delo je močno zavirala fluktuacija kadrov. Tudi finančne težave se z leti niso zmanjšale, temveč so postale vse bolj kritične. Nestabilnost in nizko stanje osebnih dohodkov so pospešili odhod nekaterih sposobnih sodelavcev, zlasti pa destimulirali prihod novih kadrov. Prišlo je do ukinjanja delovnih mest in omejevanja izplačila osebnih dohodkov in zmanjkalo je sredstev za knjižnico, mikrofilmanje in laminiranje, za odkup spominov in arhivskih materialov iz privatnih zbirk itd. Organi upravljanja in vodstvo inštituta so večino delovnega časa posvetili finančnemu položaju inštituta. Do najhujše zaostritve takega stanja je prišlo spomladi 1967, ko so bila inštitutu občutno zmanjšana sredstva iz proračuna in iz sklada Borisa Kidriča, ne da bi njegovi samoupravni organi imeli možnost obrazložiti in braniti svoje zahteve in predloge.

Samoupravni organi so po obravnavi nastalega položaja sprejeli 4. marca 1967. Spomenico, s katero so ustanovitelja opozorili, da je inštitut prišel do kritične točke, ko mu je treba pomagati ali pa ga razpustiti. Z vso odgovornostjo je svet v širšem sestavu ugotovil, da ne gre le za višino finančnih sredstev, ampak tudi za odnos do zgodovinopisja nasploh, še posebej do nalog, ki jih mora izpolnjevati zavod, kakršen je IZDG. Svojo Spomenico so zaključili z naslednjo ugotovitvijo:

»Samoupravni organi inštituta so sicer mnenja, da je eksistenca inštituta potrebna, da je to tudi pravica slovenske kulture, vendar se obračajo na Skupščino SR Slovenije s prošnjo, da kulturnoprosvetni zbor na eni od svojih sej

pretrese zgoraj navedena vprašanja in naloge Inštituta za zgodovino delavskega gibanja. Na temelju obravnave naj odloči, ali bo podprl obstoj inštituta in omogočil njegovo raziskovalno delo z vsemi potrebnimi pogoji, ali pa naj sklene, da se inštitut kot znanstveno raziskovalna ustanova ukine. V takem primeru naj vodilni družbeno politični organi tudi prevzamejo odgovornost za posledice, ki bi jih tak ukrep pomenil za razvoj slovenske kulture...».

Oba ustanovitelja, CK in Izvršni svet, sta v nastalem položaju izrazila svoj interes, da se inštitut ohrani in konsolidira ter sta obljubila svojo pomoč. Izvršni svet je zagotovil dodatna sredstva, ki so omogočila izpolnitev vsaj najnujnejših nalog, npr. zaščito ogroženih arhivskih dokumentov, pospešeno mikrofilmanje itd., odplačilo zapadlih dolgov in pa izplačilo osebnih dohodkov v višini, ki je bila določena z obstoječim internim pravilnikom, čeprav so dohodki inštitutovih sodelavcev ostali — in so še danes — nižji celo od ustreznih dohodkov v šolstvu. Tudi CK ZKS je iz svojega novo osnovanega fonda za znanstveno delo in publicistiko dodelil inštitutu sredstva za nekatere naloge.

Razdobje od leta 1965/66 do danes kljub neugodnim razmeram, v katerih je inštitut deloval, lahko vendar označimo tudi kot razdobje postopne notranje konsolidacije inštituta.

Za nekakšno prelomnico v razvoju inštituta lahko štejemo naslednje ukrepe v tem času:

Novi statut iz leta 1965 je določil nov sestav sveta kot najvišjega organa upravljanja, v katerega je prišlo več notranjih članov, od zunanjih pa predstavnik Univerze in Slovenske akademije znanosti ter dva predstavnik ustanoviteljev. Svet je na svojih sestankih razpravljal o dejavnosti IZDG, izhajajoč predvsem iz širših potreb slovenskega zgodovinopisja, usmerjal letne načrte in se zavzemal za izdelavo dolgoročnega programa. Ustanovljen je bil tudi znanstveni svet, sestavljen iz predstavnikov Univerze, Zgodovinskega društva in dveh znanstvenih delavcev IZDG. Znanstveni svet je sodeloval v usmerjanju znanstvenega dela, raziskovalnega dela ter pri izvolitvah v strokovne nazive inštitutskih sodelavcev. Postopoma se oblikujejo v pogledu dodeljevanja nazivov isti kriteriji, kot veljajo na Univerzi oziroma po zakonu o znanstvenem delu za vse znanstvene inštitucije. Zaostril se je režim sprejemanja novih delavcev in njihove usmeritve v znanstveno delo.

Novi sestav svetov je omogočil boljše sodelovanje z Univerzo in Akademijo znanosti pa tudi sicer povezal delovanje inštituta s širšim krogom zunanjih sodelavcev. Inštitut je organiziral dva znanstvena simpozija: simpozij o OF ob 25-letnici njene ustanovitve in posvetovanje ob 50-letnici Oktobrske revolucije in 30-letnici ustanovnega kongresa KP Slovenije. Sodelovanje z zunanjimi sodelavci se zrcali tudi v Prispevkih za zgodovino delavskega gibanja in v drugih izdajah inštituta. Inštitut se je odrekel lastni založniški komercialni dejavnosti in poverja izdajanje knjig slovenskim založbam. Po ustanovitvi Partizanske knjige je tudi tehnično organizacijske posle za vse lastne edicije pa tudi za razprodajo stare zaloge prepustil temu knjižnemu servisu.

Zaostreni pogoji delovanja v času uvajanja gospodarske in družbene reforme so silili samoupravne organe k maksimalni štednji in k odkrivanju tako imenovanih notranjih rezerv. Inštitut je zožil svojo organizacijsko strukturo na tri enote: znanstveno-raziskovalno, arhivsko in na splošno službo. V znanstveni enoti je 16 delavcev, v arhivski s knjižnico 9, v splošni službi pa 10 delavcev

v rednem delovnem odnosu, od teh 5 v tajništvu in računovodstvu, 5 pa za vzdrževanje hiše.

Z vsakoletnim delovnim načrtom inštitut postopoma oblikuje svoj trajnejši program dela, ki teži za tem, da se iz nalog njegovih sodelavcev oblikujejo širše celote, za katere je zainteresirano slovensko zgodovinopisje. Vendar je vedno bolj jasno, da izdelava perspektivnega programa in dokončne fizionomije inštituta zahteva neke odločnejše posege v urejanje njegovega položaja v naši družbi pa tudi v njegovo notranjo organizacijo in kadrovske sestav, za to pa je potrebno predvsem ugotoviti naloge inštituta med vsemi dejavniki, ki se ukvarjajo z zgodovinopisjem naše moderne dobe, o čemer želimo še posebej govoriti na tem posvetovanju.

II.

Zadržal sem se nekoliko podrobneje pri razvoju inštituta, da bi opozoril na težave, ki so spremljale njegovo delo, pa tudi zato, da bi osvetlil dozorevanje njegovega koncepta in pogojenosti njegovega uresničevanja s kadrovske in drugimi rešitvami. Dovolite mi, da se zdaj še nekoliko obširneje zadržim na rezultatih 10-letnega delovanja in na nekaterih vprašanih njegove nadaljnje usmeritve.

1. Čeprav se v znanstvenem delu inštitut morda ni uveljavil tako, kot se je pričakovalo ob njegovi ustanovitvi, kljub temu lahko rečemo, da njegov prispevek k zgodovinopisju naše novejši dobe, zlasti NOB, ni majhen. Bibliografija inštitutovih sodelavcev, ki smo jo izdali ob 10-letnici, zajema 660 naslovov in omogoča točnejšo oceno opravljenega dela.

Naj opozorim samo na spisek 45 knjig, ki jih je izdal inštitut ali so jih napisali njegovi sodelavci. Med njimi je 9 letnikov Prispevkov za zgodovino delavskega gibanja, 9 knjig Dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni v Sloveniji, 4 knjige Dokumentov ljudske revolucije v Sloveniji, 5 knjig Zbornika fotografij, ki ga je izdal IZDG skupaj z Muzejem ljudske revolucije. Zunaj zbirke Dokumentov ljudske revolucije je v posebni knjigi izšla korespondenca Edvarda Kardelja in Borisa Kidriča z naslovom »Jesen 1942«. Med samostojnimi deli inštitutovih sodelavcev sta dobili z nagrado Sklada Borisa Kidriča visoko priznanje deli dr. Toneta Ferenc: Kapitulacija Italije in narodnoosvobodilna borba v Sloveniji 1943 in Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941 do 1945. Sodelavci IZDG so prejeli za svoje delo tudi več drugih nagrad: 3 dela so bila nagrajena s Kajuhovo nagrado, 3 z nagrado Vstaje, 3 dela so dobila nagrade OF, 2 deli pa nagrade rep. sekretariata za prosveto in kulturo za učbenike. Inštitut je omogočil nastanek ali vsaj izdajo več del svojih zunanjih sodelavcev. Med njimi naj posebej omenimo knjigi, ki sta izšli ob 50-letnici ZK: Revolucionarni idejni preobrat med prvo svetovno vojno dr. Marjana Britovška in študijo Franceta Klopčiča o nastanku Komunistične stranke v Sloveniji z naslovom Velika razmejitev. Med sistematičnimi pregledi naj opozorimo na historično bibliografijo dr. Franceta Škerla za 15 povojnih let, na Bibliografijo slovenskega marksističnega tiska od leta 1920 do 1941, Kronološki pregled zgodovine delavskega gibanja na Slovenskem med vojnama, in Oris kronologije delavskega gibanja na Slovenskem od 1868 do 1969, ki so ga sestavili sodelavci inštituta, izdal pa Republiški svet zveze sindikatov Slovenije.

V pripravi učbenikov in pomožne šolske literature za pouk zgodovine sta sodelovala dr. Škerl s svojo Zgodovino za 8. razred osnovnih šol in Štefka Zadnikova z zbirko virov.

V že omenjenem bibliografskem pregledu ni zajeta vrsta nalog, ki so jih sodelavci inštituta opravili za sklad Borisa Kidriča, a še niso bila izdana. Nekatere od teh monografij so del obsežnejših zgodovinskih študij, nekatere pa se omejujejo predvsem na obdelavo dokumentov določenega razdobja ali na rekonstrukcijo posameznih dogodkov in bodo olajšale delo na obdelavi širših zgodovinskih kompleksov.

Iz bibliografskega pregleda se prav tako vidi, da sta pomen in kvaliteta objavljenih del zelo različna. To ni samo odsev stanja strokovne usposobljenosti inštitutovih sodelavcev, ampak govori tudi o raznovrstnosti njihovega udejstvovanja. Poleg monografij, ki pomenijo sistematično obdelavo in pregled nad nekim problemom in pogoj za nastanek širših sintez, je med objavljenimi deli tudi veliko prispevkov vzgojnega in poljudnoznanstvenega pomena, pa tudi čisto prigodnih, ki so nastali ob raznih obletnicah, proslavah in podobno. Vendar sodelovanje inštitutovih sodelavcev v časopisju, radiju in televiziji — čeprav seveda ni primarna naloga inštituta, pomeni tudi nujen prispevek k obravnavi zgodovinskih tem v naši publicistiki in v kulturnem življenju nasploh, prispevek k večji navzočnosti zgodovine v našem družbenem življenju. Inštitutovi sodelavci so sodelovali tudi v strokovnih zgodovinskih revijah, pri organizaciji tematskih razstav in v urejanju muzejev z gradivom in z izdelavo scenarijev, pri šolskem filmu, v mladinskih vzgojnih edicijah in podobno.

Še posebej naj omenimo prispevke sodelavcev inštituta v enciklopedijskih in leksikografskih delih in njihovo sodelovanje v raznih podobnih inozemskih edicijah. Sodelovali so na posvetovanih zgodovinarjev in arhivarjev Jugoslavije pa tudi na nekaterih kongresih v tujini npr. kongresih evropskega odporiškega gibanja, v zadnjih letih pa tudi na stalnem seminarju o delavskem gibanju v Linzu. Inštitut sodeluje z izmenjavo uslug, knjig, podatkov in materialov z nekaterimi sorodnimi inštitucijami v inozemstvu, zlasti pa se nanj obračajo z raznimi vprašanji predvsem glede virov sorodne inštitucije iz Italije in Avstrije.

2. Bibliografija govori tudi o neuglašenosti znanstveno raziskovalnega dela v inštitutu, ker vsebuje večinoma individualna dela, ki so nastajala največkrat zunaj nekega skupnega načrta, ki naj bi privedel k zaokroženi zgodovini delavskega gibanja in revolucije na Slovenskem. Če se je pričakovalo od inštituta, da bo dal slovenski kulturi že v nekaj letih tako kompleksno delo, potem moramo seveda ugotoviti, da smo od tega še precej daleč. Razlogov za to je več. Enega smo že omenili: to je sistem financiranja, ki je stimuliral prevzemanje posameznih nalog za razne interesente, s tem tudi disperzijo sil. Vendar moramo omeniti še druge.

Inštitut je bil precej dolgo vključen v Zvezni načrt za obdelavo zgodovine delavskega gibanja in revolucije v Jugoslaviji. Sodeloval je pri delu za Pregled zgodovine ZKJ, ki je izšel v slovenščini leta 1963 z dopolnitvami in popravki. Na osnovi zveznega programa si je inštitut zastavil naloge, s katerimi naj bi zajel vso problematiko od konca prejšnjega stoletja do konca druge svetovne vojne. Vendar se je to pokazalo za nerealno zlasti v pogledu zastavljenih rokov, čeprav so v programu sodelovali tudi nekateri najbolj kompetentni zunanji sodelavci. Pokazalo se ni le, da manjka sil, ampak tudi, da je za tako sintetično

obdelavo zgodovine delavskega gibanja v Jugoslaviji in na Slovenskem potrebno poprej opraviti še dosti poprejšnjega dela.

Na posvetovanjih zgodovinarjev iz vse Jugoslavije, ki so bila posvečena posameznim obdobjem in metodološkim problemom v zgodovini delavskega gibanja, so končno ugotovili, da je najprej treba opraviti še mnogo raziskav, zlasti glede na specifičnosti razvoja v posameznih republikah² in šele potem preiti k sintezi za vso Jugoslavijo. Obenem je bilo ugotovljeno pomanjkanje bibliografij, pregleda arhivskih fondov; od katerih so nekateri v inozemstvu, in drugih virov. Pokazalo se je, da se je treba orientirati najprej na delo, ki pomeni šele pripravo za pisanje sintetične zgodovine, vendar je neodločljivo, zlasti če želimo izkoristiti pričevanja še živih organizatorjev revolucionarnega gibanja in z njimi dopolniti zgodovinske vire.

Inštitut je opravil pomembno delo z zbiranjem memoarnega gradiva-dokumentacije, tj. pričevanj, ki ne nastajajo slučajno, ampak so plod sistematičnih razgovorov ob raziskovanju neke teme. Posebno pomembno delo je bilo opravljeno v prvih letih obstoja inštituta, ko je bilo zbranih več sto pričevanj udeležencev predvojnega revolucionarnega gibanja in organizatorjev NOB v prvih letih vojne. Poleg tega je inštitut sodeloval pri izdajanju obsežnejših zbirk, in sicer spominov organizatorjev osvobodilnega gibanja, ki so jih začeli zbirati ob 40-letnici ZK in so izdani doslej v 7 knjigah, in spominov udeležencev oktobrske revolucije. Ta pričevanja so že danes pomemben vir za obravnavo osvobodilnega boja in revolucije, ker zlasti za zgodovino revolucionarnega gibanja med obema vojnama in za prve dni vojne ni ohranjeno mnogo izvirnega gradiva. Ker gre za politično zgodovino gibanja, ki se je odvijalo v pogojih preganjanja in ilegale, je potrebno še vedno ugotavljanje dejstev, o katerih govore pisani viri, dopolnjevanje in historično osvetljevanje dokumentov, ki nosijo pečat ilegale in so nepopolni ali celo izhajajo iz krogov, ki so bili delavskemu gibanju sovražni. Za mnoge dogodke je edini vir poznejše pričevanje udeležencev, pri čemer pa je tudi nujno upoštevati nezanesljivost človeškega spomina in nevarnost enostranskega ocenjevanja, ki je pogojeno z vlogo posameznika v širšem dogajanju.

Inštitut je opravil že veliko dela v pogledu izdajanja virov, bibliografij, kronologij in z zbiranjem in izdajanjem memoarske dokumentacije. Poleg historične bibliografije, ki smo jo že omenili, in bibliografskih pregledov, ki izhajajo v Prispevkih, se inštitut že dalj časa ukvarja z načrtom za izdelavo obširne bibliografije člankov o sodobnem dogajanju v času med obema vojnama, ki naj bi dala kompletan pregled o razvoju delavskega gibanja in progresivne misli ne le iz glasil, ki so bila pod njegovim vodstvom ali vplivom, ampak tudi skozi odmeve v meščanskem tisku in v celotni politični publicistiki. Dozdaj je glavni problem bilo financiranje, saj bo to delo zahtevalo sodelovanje širšega kroga zunanjih sodelavcev in večletno delo. Z najavljeno pomočjo republiškega sveta zveze sindikatov in Centralnega komiteja ZKS se odpirajo realne možnosti za uresničenje tega projekta. Nadaljevati bo treba tudi delo na izdelavi kronologije. Že objavljeno kronologijo za čas med obema vojnama bo treba izpopolniti ne le v pogledu dogodkov, ki se nanašajo na zgodovino delavskega in ljudsko-frontnega gibanja, ampak tudi s podatki iz splošnega političnega, gospodarskega in kulturnega razvoja, oziroma vsega, kar je pomembno za politično zgodovino. Inštitut bo dokončal podrobno kronologijo dogodkov v letih NOB, ki bo gotova v prihodnjem letu; potem bo začel pripravljati kronologije povojnega razvoja

v Sloveniji. Prepričani smo, da nam bo za to delo dalo potrebne napotke tudi posvetovanje o nalogah zgodovinarstva o povojni dobi, ki smo ga preložili na prihodnje leto, da bi bilo bolje pripravljeno.

Sodelavci inštituta bodo nadaljevali zbiranje memoarske in druge dokumentacije, ki je povezano z obdelavo posameznih nalog. V pripravi nekaterih monografij se je obogatil dokumentarni material tudi z viri iz inozemstva. Med drugim so iz arhivov v Rimu dobili dokumente, ki se nanašajo na zgodovino Slovencev pod italijanskim režimom v Julijski krajini. V Prispevkih smo objavili pregled dokumentov iz dunajskih arhivov, ki se nanašajo na zgodovino delavskega gibanja v Sloveniji, kopije večjega dela teh dokumentov pa bodo v bodoče dostopne tudi v našem inštitutu. Iz ameriških arhivov smo nabavili mikrofilske kopije dokumentov iz arhiva okupatorjev.

3. Ob svoji ustanovitvi je inštitut prevzel od Muzeja narodne osvoboditve bogato arhivsko gradivo, predvsem iz časa NOB, ki je samo po sebi tudi edinstven kulturni spomenik in neprecenljivo narodno bogastvo, ne le v hrambo in urejanje, ampak tudi kot osnovo za raziskovalno dejavnost. V inštitutu naj bi se dotedanji arhiv razvil v arhiv delavskega gibanja, kar pomeni, da bi zlasti moral pridobiti gradivo delavskih organizacij in dokumente njihovega boja od začetkov njihovega organiziranega uveljavljanja do leta 1941. Računalo se je tudi s tem, da bo zbiralno področje arhiva seglo v čas po osvoboditvi in obsegalo vse gradivo o socialistični graditvi, še posebej pa o delovanju družbeno političnih organizacij. Sestavni del novega arhiva naj bi postal tudi dotedanji arhiv CK ZKS, ki je že tudi izročil inštitutu nekatere fonde in zbirke delavskih ustanov. Vendar to gradivo ni bistveno spremenilo značaja arhiva inštituta, ki je po svojem bistvu še naprej ostal arhiv za gradivo iz narodnoosvobodilnega boja. Tak bo ostal verjetno še tudi naprej. Gradivo, ki ga hrani arhiv CK ZKS, bo ta arhiv še naprej hranil, posamezne fonde pa postopoma oddajal, potem ko bodo opremljeni s potrebnimi podatki in komentarji, da bi se bodočemu zgodovinarju ohranili v čimbolj popolnem in dokumentiranem stanju. Ambicije, da bi pridobival arhivske fonde ustanov in organizacij iz obdobja socialistične graditve, se je inštitut odrekal ne samo zaradi pomanjkanja ustreznega prostora, ampak tudi zato, ker to nalogo že opravlja Arhiv Slovenije.

Vse to ne pomeni, da arhiv ni pridobival novega gradiva. Vsako leto je zbral večje ali manjše skupine raznega gradiva, dele fondov ali zbirk iz delavskega gibanja ali narodnoosvobodilnega boja, ki so jih še hranili posamezniki ali ustanove. Sprejel je tudi nekatere osebne zbirke, kakor npr. Regentovo, Brejčev, Gustinčičevo, Potrčev, Izidorja Cankarja itd. Poleg izvirnega gradiva je zbiral dopolnilno gradivo: spomine, podatke o organizacijah partije, OF in SKOJ v letu 1941 itd. Zbiral je mikrofilmsko gradivo iz domačih in tujih arhivov, ki se nanaša na Slovenijo. V dogovoru je s sekretariatom za notranje zadeve, da postopoma prevzame nekatere njegove fonde, pomembne za zgodovino (operativne arhive),

Arhiv inštituta je najbogatejši arhiv narodnoosvobodilnega boja Jugoslavije. Skupno ima sedaj 874,51 tm izvirnega arhivskega gradiva, to je 6.637 fasciklov, in sicer 46,49 tm (265 fasciklov) gradiva do leta 1941, 93,91 tm (817 fasciklov) gradiva o partizanskih vojaških in civilnih ustanovah, 392,90 tm (3.027 fasciklov) gradiva nemškega in italijanskega okupatorja, 55,92 tm (487 fasciklov) slovenskega kvizlinštva in kontrarevolucije, 213,64 tm (1.680 fasciklov) gradiva po letu 1945.

Sestavni del arhiva je tudi zbirka partizanskega in drugega tiska, ki obsega med drugim 1.344 številke neperiodičnega narodnoosvobodilnega tiska in 569 številke periodike in 2,32 tm letakov in drugega drobnega tiska.

Arhivsko gradivo je deloma ali povsem urejeno. Do konca septembra 1969 je bilo povsem urejenega 232.88 tm arhivskega gradiva (2.034 fasciklov), kar pomeni, da je dokončno urejena in popisana približno 1 tretjina gradiva. Seveda pa stanje ni enako pri vseh vrstah fondov in zbirk, ker je večina še ne povsem urejenega gradiva v italijanskem okupacijskem arhivu in v arhivih, ki so prispeli v inštitut šele kasneje po ustanovitvi. Velika večina gradiva je že urejena do take stopnje, da ga je mogoče uporabljati v znanstvene namene. Hitrejša urejanje in popisovanje ovira predvsem nepopolna zasedba delovnih mest in fluktuacija kadra pa tudi zaposlovanje arhivskih delavcev z drugimi nalogami. Ves čas obstoja inštituta je vsaj en arhivski delavec ali celo več arhivistov zaposlenih predvsem z iskanjem podatkov o udeležbi posameznih oseb v narodnoosvobodilnem boju za njihovo uveljavljanje posebne delovne dobe. Take zahteve prihajajo dostikrat tudi iz inozemstva od nekdanjih udeležencev NOV. Veliko dela opravijo arhivski delavci tudi z izposojanjem arhiva, oziroma z iskanjem gradiva in podatkov, ki jih potrebujejo zgodovinarji pa tudi drugi pisci spominov, kronik itd. Verjetno je redko katero drugo arhivsko gradivo tako v uporabi kakor ravno to gradivo. Od začetka leta 1950 do konca 1969 je obiskalo arhivsko čitalnico 1099 oseb, ki so v 7993 obiskih uporabljale 20156 fasciklov arhivskega gradiva, pretežno partizanskih fondov. Za raziskovalce inštituta in druge naročnike je bilo izdelanih več kot 150 tisoč mikrofilmskih posnetkov in več kot 50 tisoč fotokopij. V zadnjem času imajo raziskovalci tudi ugodno možnost za izdelavo xerox kopij, kar jim omogoča tehnika Partizanske knjige.

Inštitut je po svojih močeh skrbel za varstvo in zaščito arhivskega gradiva. Samo od leta 1960 je bilo laminiranih tj. po posebnem konservatorskem postopku zaščiteneh 17.013 dokumentov. Že leta teče mikrofilmanje najpomembnejšega gradiva, ki je bilo v zadnjih letih pospešeno. Od leta 1960 do sedaj je bilo izdelanih skoraj 200 tisoč mikrofilmskih posnetkov, v poslednjem letu pa še preko 63 tisoč xerox kopij tistega materiala, ki je najbolj pogosto v uporabi.

Tako arhiv inštituta ni le ustanova, ki po vseh strokovnih in drugih pravilih in z vso odpornostjo skrbi za varovanje in ureditev dragocenih dokumentov, ampak tudi nenehno odpira in posreduje te vire vsem, ki se ukvarjajo z raziskovanjem dobe, ki jo ti dokumenti osvetljujejo.

Naš inštitut tesno sodeluje z Vojaško zgodovinskim inštitutom ljudske armade, ki je že več kot pred 18 leti poslal v Ljubljano skupino oficirjev, da pripravijo VI. del Zbornika dokumentov in podatkov o NOB, ki se nanaša na Slovenijo. Z vztrajnim in marljivim delom je ta skupina odbrala, obdelala in pripravila za tisk obsežno gradivo v 17 knjigah, ki zajemajo dobo do konca leta 1944, v pripravi pa sta še dve knjigi za leto 1945. Doslej je v srbohrvaški izdaji izšlo 15 knjig (16. je v tisku), v slovenski izdaji pa 12 knjig (13. je v tisku). Z registri skupaj imajo te knjige čez 10.500 strani in obsegajo 2867 partizanskih in okupatorskih dokumentov.

V celotni ediciji zbornika, ki bo imela okrog 180 knjig, je gradivo iz Slovenije zastopano razen v VI. delu tudi v drugih tematskih knjigah. Ko bo, najkasneje v letu 1971 to monumentalno delo Vojnozgodovinskega inštituta dokončano, bo po zaslugi dela, ki ga je opravila slovenska vojaška skupina, gradivo iz Slovenije v njej zares adekvatno zastopano.

Druga naloga, ki jo je sprejel Vojaško zgodovinski inštitut, da bi dal poseben poudarek specifičnosti razvoja NOB v Sloveniji, je priprava knjige »Osvoobodilni boj v Sloveniji 1941—1945«. V uradniškem odboru in v obdelavi posameznih poglavij sodelujejo tudi drugi slovenski zgodovinarji in sodelavci inštituta. Če upoštevamo še, da je Voj. zgodovinski inštitut poveril prof. Grafenauerju obdelavo vojaške zgodovine Slovencev do konca prve svetovne vojne, sledi, da bomo lahko v nekaj letih dobili zaokroženo zgodovino bojev našega ljudstva od naselitve preko kmečkih puntov do zmagovitega boja proti fašizmu in oborožene revolucije.

IZDG sodeluje z zgodovinsko komisijo pri republiškem odboru ZZB NOV Slovenije, ki ureja knjižnico NOV in POS. Tudi ta zbirka, v kateri je izšlo že 15 knjig brigadnih kronik in tematskih monografij — v programu pa jih je še znatno več —, je pomemben prispevek k zgodovinopisju za obdobje NOB, ker vsa dela nastajajo v sodelovanju z udeleženci tega boja, predvsem voditelji posameznih enot in ob strokovni pomoči zgodovinarjev. Ob tem delu je bilo zbrano tudi mnogo dokumentarnega gradiva, s katerim se dopolnjuje že obstoječi arhivski fond.

V nasprotju z dobo NOB je precej težje stanje v pogledu virov za zgodovino delavskega gibanja prejšnjih razdobj. Za razdobje do leta 1918 so mnogi arhivski viri zunaj Slovenije oz. Jugoslavije, za zgodovino revolucionarnega gibanja med obema vojnama pa v marsičem nepopolni, glede na to, da je bilo to gibanje postavljeno zunaj zakona in je dolgo vrsto let delovalo v pogojih ilegale. O tem stanju bo še posebej govor na našem posvetovanju.

Za proučevanje razdobja med obema vojnama so velikega pomena fondi, ki jih Arhiv Slovenije postopoma odpira raziskovalcem.

O revolucionarnem gibanju in delovanju Komunistične partije na Slovenskem hrani dragoceno gradivo arhiv Centralnega komiteja ZKS, v katerem so zbrani in urejeni originalni dokumenti organizacij in vodstev KP, poročilo o delu komunistov in fotokopije poročil, ki so se ohranila v arhivu kominterne.

V arhivu CK, ki je prav tako odprt raziskovalcem, so skrbno uredili ves fond, obenem pa ga tudi stalno dopolnjujejo, zlasti kjer gre za dokumente, katerih vsebino je treba opremiti s pojasnili ilegalnih imen in drugimi komentarji. V želji, da se ohranijo bodočemu zgodovinopisju ti viri s čim popolnejšo dokumentacijo in da se olajša njihova zgodovinska interpelacija, je zgodovinska komisija CK dala iniciativo, da še živeči aktivisti iz predvojnih let revolucionarnega gibanja sodelujejo pri dopolnjevanju zgodovinskih virov s svojimi pričevanji in spomini. Take skupine so organizirane za razna področja Slovenije z nalogo, da v sodelovanju s profesionalnimi zgodovinarji rekonstruirajo organizacijo in razvoj revolucionarnega gibanja in ohranijo bodočemu zgodovinarju čim bolj objektivno podobo tega gibanja, pa tudi že sedaj podprejo obdelavo te zgodovine v spominih, lokalnih zgodovinah in političnih kronikah. Inštitut je udeležen v tej akciji s pisci regionalnih pregledov pa tudi pri zbiranju in urejanju dokumentacije. Letos je začel anketo, da bi se ugotovili vsi obstoječi spominski viri, vključno s tistimi, ki jih hranijo lokalni muzeji in organizacije, da bi se omogočilo bolj načrtno delo v pogledu zbiranja osebnih pričevanj in preverjanja njihove vrednosti za zgodovinopisje.

Inštitut je razmeroma najmanj posegal v raziskovanje zgodovine delavskega gibanja pred letom 1918, med drugim tudi zaradi težav pri dostopu do virov,

ki so v centrih zunaj naših meja. Slej ko prej bo treba najti tudi sredstva za sistematičen pregled teh virov in kopiranje najpomembnejših dokumentov.

Končno moramo ugotoviti, da inštitut sploh še ni posegel v obdelavo zgodovine socialistične graditve, oziroma razvoja Slovenije v novi Jugoslaviji po drugi svetovni vojni. Brez dvoma bo kritična zgodovinska ocena tega razvoja zahtevala poseben pristop in interdisciplinarno proučevanje tega razdobja, v katerem bodo poleg zgodovinarjev sodelovali tudi ekonomisti, sociologi, politologi in drugi. Tudi glede uporabe virov je stanje za to razdobje nekoliko drugačno, čeprav ne vedno lažje — kot bi morda pričakovali —, ker je zlasti v prvih po-vojnih letih bilo mnogo dragocenih arhivskih fondov uničenih. O vseh teh vprašanjih naj bi se pogovorili na delovnem posvetovanju, ki ga bo inštitut organiziral prihodnje leto, ob 25-letnici osvoboditve.

III.

Ob koncu mi dovolite da povzamem nekaj vprašanj v zvezi z nadaljnjo usmeritvijo IZDG in se še posebej dotaknem njegove vloge in mesta v slovenskem zgodovinopisju, čeprav je v tem pogledu iz dosedanjega razvoja in opravljenega dela verjetno mogoče povzeti tudi neke sklepe.

Da bi bile dileme, pred katerimi stoji inštitut v pogledu svoje razvojne orientacije, še jasnejše, naj ponovim nekaj zahtev pa tudi kritičnih pripomb, ki se z raznih strani naslavljaajo na inštitut.

Dovolite mi, da med temi dilemami ne omenjam vprašanja, ki smo ga sicer večkrat slišali zlasti ob dodeljevanju finančnih sredstev: Ali je inštitut sploh potreben ali ne? Po desetih letih njegovega dela najbrž lahko ugotovimo, da je opravičil svoj obstoj, da pa je treba urediti seveda še marsikaj glede njegovega znanstvenega in strokovnega dela pa tudi glede objektivnih pogojev za opravljanje njegovih nalog.

Univerza, ki ima v svetu svojega predstavnika in že nekaj let tudi prek znanstvenega sveta sodeluje v usmerjanju dejavnosti inštituta, daje glavno težo pripomb na to, naj bi inštitut deloval kot center za zbiranje in urejanje gradiva, za izdelavo bibliografij in drugih sistematičnih pregledov virov in strokovne literature. Zastopniki tega gledanja menijo, da je znanstveno delo predvsem stvar posameznikov, naloga inštituta pa bodi, da opravi za znanost tisto organizacijsko in dokumentacijsko delo, ki ga posamezniki ne morejo opraviti sami, ali pa ga je treba opraviti za bodoče zgodovinarje. S stališča tako pojmovanih nalog inštituta se pojavljajo očitki, da se IZDG ne posveča dovolj zbiranju spominskega in arhivskega gradiva, da ne posveča dovolj pozornosti izdelavi pomoznih del, ki naj služijo raziskovalcem in da ne skrbi za izdajanje informacij o stanju ustrezne domače in tuje literature.

Podobno je bila tudi od predstavnikov družbeno političnih organizacij že večkrat izražena zahteva, naj bo inštitut nekak zgodovinopisni center za spremljanje in oceno vsega tekočega zgodovinopisja o novejši dobi, ki naj bi bil usposobljen za samostojno poseganje v razčiščevanje aktualno-idejno-političnih vprašanj na tem področju.

Hkrati s poudarkom na pomožnem, dokumentacijskem delu se istočasno od inštituta zahteva tudi samostojno znanstveno raziskovanje in pisanje zgodovine. Nekateri celo naglašajo, da so glavno merilo za oceno inštitutovega dela njegove samostojne znanstvene publikacije. Pri tem se zlasti v zadnjem času

srečujemo tudi z mnenjem, naj IZDG postane inštitut za proučevanje celotne novejšje zgodovine, sodobne slovenske zgodovine, in se tudi preimenuje v Inštitut za zgodovino moderne dobe. Inštitutu se očita, da je preveč »servis« za razne koristnike in da ne daje dovolj samostojnih znanstvenih del, da se preveč zadržuje na faktografiji in ne daje širših zgodovinskih sintez.

Prav gotovo imajo vse te pripombe svoj prav, čeprav kažejo različne poglede na vlogo inštituta in odsevajo tudi razlike v gledanju na proces in metodo za nastajanje znanstvenih zgodovinskih del. Vendar gre na tem našem posvetovanju za to, da pridemo do soglasja glede enotnega koncepta, ki bo postal osnova za perspektivni program inštituta in ki bo tudi realno izvedljiv. S takim programom je treba uskladiti tudi kadrovsko strukturo, notranjo organizacijo in sistem financiranja.

Ko smo v inštitutu razpravljali o teh pripombah, smo prišli do sklepa, da dileme, ali naj bo inštitut dokumentacijski center, ali znanstvena ustanova, pravzaprav ne bi smelo biti. Zavedamo se potrebe, da inštitut prevzame vlogo znanstvenega dokumentacijskega centra in s tem služi najširšemu krogu današnjih in bodočih zgodovinarjev pri njihovem znanstvenem delu. Vendar te naloge inštitut ne bi mogel opravljati, če se njegovi sodelavci ne bi ukvarjali tudi sami z znanstvenim raziskovanjem, če ne bi bili usposobljeni za samostojno kritično razsojanje pri obdelavi virov, za njihovo sistematično urejanje in raziskovanje. Omenili smo že, kako se v praksi povezuje znanstveno urejanje in raziskovanje. Omenili smo že, kako se v praksi povezuje znanstveno raziskovalno delo z delom na virih zlasti za razdobja, v katerih je te vire treba šele poiskati, urediti in dokumentirati.

Te dvojnosti svoje naloge se sodelavci inštituta dobro zavedajo. Vendar v njihovem sedanjem položaju oziroma načinu, kako inštitut ustvarja svoj dohodek, ta dvojnost ni upoštevana. Razen sredstev za arhiv NOB inštitut ne dobiva nobenih drugih sredstev za druge naloge in tudi za vlogo, ki naj bi jo imel kot dokumentacijski center za zgodovinopisje moderne dobe, čeprav že opravlja mnoge funkcije takega centra. Moral je že pred leti opustiti zamisel o organizaciji posebnega dokumentacijskega oddelka in je ljudi, ki so za to delo prišli v inštitut, preusmeril v raziskovanje. Ves znanstvenoraziskovalni kader se vzdržuje izključno prek nalog, ki jih posamezniki prevzemajo za sklad Borisa Kidriča. Vse druge njihove dejavnosti v inštitutu ostajajo neplačane. Organizacija sodobne znanstvene dokumentacijske dejavnosti zahteva tudi določena materialna sredstva. Knjižnica bi npr. morala imeti možnost, da bi lahko redno naročala vso domačo in tujo literaturo s področja dejavnosti inštituta, ki naj bi jo sistematično spremljali in ocenjevali njegovi sodelavci pa tudi na ustrezen način predstavljali širšemu krogu interesentov. Tudi število ljudi, ki se v inštitutu ukvarjajo z znanstveno raziskovalnim delom, je premajhno, da bi pokrili vsa razdobja in vsaj vse ključne probleme. Angažiranje zunanjih sodelavcev pa je zopet povezano z vprašanjem finančnih sredstev.

Sodobni razvoj znanosti na vseh področjih brez dvoma zahteva, da se v pomoč individualnemu in ekipnemu znanstvenemu delu razvije potrebna organizacija dokumentacije in informacij, da se olajša pregled tekočih dosežkov v neki znanstveni panogi. IZDG se ne izogiba takemu delu, saj za potrebe slovenskega zgodovinopisja že opravlja marsikaj, kar spada k taki nalogi, vendar moramo, če ugotovimo interes slovenskih zgodovinarjev in tudi drugih družbenih porabnikov za tako delo, doseči priznanje družbene pomembnosti take vloge inštituta in zato najti potrebna sredstva.

Izkušnje desetletnega obstoja inštituta dovolj zgovorno opozarjajo, da je za napredek znanstvenega in strokovnega dela v inštitutu potrebna predvsem kadrovska okrepitev. Inštitut že ima nekaj mlajših, perspektivnih moči. Za njihov razvoj je potrebna pomoč mentorjev in možnost za postopno uvajanje v znanstveno delo. Zelo škodljivo je, da se morajo mladi sodelavci takoj po prihodu z univerze lotevati raziskovalnih tem, da bi si zagotovili osebni dohodek in da morajo te teme biti preračunane na čimprejšnji finančni efekt. Razvoju tega kadra bi veliko bolj koristilo, če bi se v začetku vključil v sistematično obdelavo virov, ob tem pa se uvajal v znanstveno metodo dela in si pridobil znanstvene kvalifikacije z obdelavo kompleksnejših tem. To je še en primer za neustreznost sedanjega načina financiranja inštituta.

Okrepitev z novim mladim kadrom, ki naj bi se usposobil za znanstveno delo, je toliko bolj nujna, ker je nekaj sodelavcev inštituta tako rekoč pred penzijo, uvajanje novih moči pa zahteva daljšo dobo. Šele po ureditvi financiranja in strokovni tj. kadrovski okrepitvi bi se inštitut lahko v večji meri uveljavil kot organizator širših koordiniranih akcij in iniciativ v slovenskem zgodovinarstvu. V sodelovanju s širšim krogom zgodovinarjev bi se verjetno lahko lotili tudi širšega projekta, ki bi v doglednem času privedel do kompleksne zgodovine slovenske ljudske revolucije. Razvoj slovenske družbe bi že potreboval tako sintetično delo, saj nam specifični položaj našega naroda in njegovega družbenega razvoja nalaga obveznost, da objektivno znanstveno podobo svoje revolucije predstavimo ne samo lastni mlajši generaciji in zanamcem, ampak tudi ostalemu svetu.

Še nekaj besed o predlogu, naj bi se IZDG spremenil v Inštitut za proučevanje splošne slovenske zgodovine zadnjih 100 let, oziroma v Inštitut za zgodovino moderne dobe. Razumljivo je, da ne gre le za formalno vprašanje, ampak tudi za vprašanje obsega in težišča v delu inštituta.

Vsekakor je objektivno utemeljena zahteva, ki je bila že izražena na simpozijih v tej hiši, naj se zgodovina delavskega gibanja ne obravnava ločeno od celotne narodne zgodovine Slovencev, to je, od gospodarskih, političnih, socialnih in kulturnih pogojev, v katerih se je delavsko gibanje razvijalo in končno uveljavilo kot odločilen faktor slovenske narodne usode. V soglasju s to zahtevo je inštitut že razširil svojo tematiko na področje gospodarske in kulturne zgodovine in si zastavil vrsto raziskav, ki posegajo tudi v širša dogajanja. Seveda je odvisna razširitev delovnega koncepta inštituta tudi od delovnih sil, s katerimi razpolaga, in bo še toliko bolj zahtevala kadrovske okrepitve, zlasti pa tesnejše sodelovanje in povezanost s širšim krogom zgodovinarjev, ki se ukvarjajo z novejšo dobo. Vendar se nam zdi, da tak razširjen delovni koncept ne bi smel voditi k opustitvi osnovne zamisli, zaradi katere je bil inštitut ustanovljen. To pa je: zagotoviti, da bo delavsko gibanje dobilo v slovenski zgodovini mesto, ki mu pripada, in izpolniti vrzeli, ki so glede tega ostale v zgodovinarstvu preteklega doba. Poleg tega tudi stanje v pogledu virov za proučevanje delavskega gibanja in iz tega izhajajoči metodološki problemi zahtevajo, da se ravno tej problematiki posveti posebna pažnja. Zato smo prepričani, da bi moralo tudi v bodoče ostati težišče dela tega inštituta na obdelavi delavskega gibanja in njegove vloge v naši moderni dobi, seveda z upoštevanjem celotnega razvoja slovenske družbe v novejši dobi in vseh komponent njene politične zgodovine.

Med mnjenji in kritičnimi pripombami o delu našega inštituta nisem upošteval tistih, ki izražajo popolno nepoznanje stvari ali zlonamerne težnje, kakor

so npr. trditve, da je naš inštitut le nekakšna propagandna ustanova oziroma inštitucija za izdelavo nekakšne uradne zgodovine.

Ne čudimo se, da poskušajo na tak način izpodbijati vrednost našega dela v tisku slovenske politične emigracije, o kateri vemo, da ji ne gre za zgodovino in znanstveno resnico, temveč bi hotela zabrisati ali spremeniti podobo časa in dogajanja, v katerem je svojo usodo povezala s cilji domače in tuje reakcije in z njo vred doživela poraz in obsodbo zgodovine.

Tovarišice, tovariši,

ob koncu bi želel naglasiti samo še to, da je inštitut, čeprav kot samostojna ustanova, tesno povezan z vsemi, ki delujejo na področju obravnavanja zgodovine — njegovi sodelavci bi si želeli še tesnejše povezave z univerzo in njenim zgodovinskim oddelkom — in da se čutijo soodgovorne za stanje na področju slovenskega zgodovinopisja. Inštitut ni neka vase zaprta ustanova. Njegovi sodelavci ne uživajo nikakega privilegiranega položaja. Njihovo delo je izpostavljeno presoji javnosti, zlasti pa oceni naših najkompetentnejših znanstvenih ustanov, ki s svojimi predstavniki sodelujejo tudi v upravljanju inštituta.

Ob 10-letnici si štejemo v dolžnost, da razgrnemo poročilo o svojem delovanju ne le pred slovenskimi zgodovinarji, ki to delo več ali manj poznajo, ampak tudi pred vsemi drugimi zainteresiranimi družbenimi dejavniki, da bi tako pred slovensko družbo in njeno kulturno javnostjo položili račun in dobili potrdilo za naše pojmovanje in za program našega nadaljnega dela.